

MV-KIVI Caspar lezing 2012:

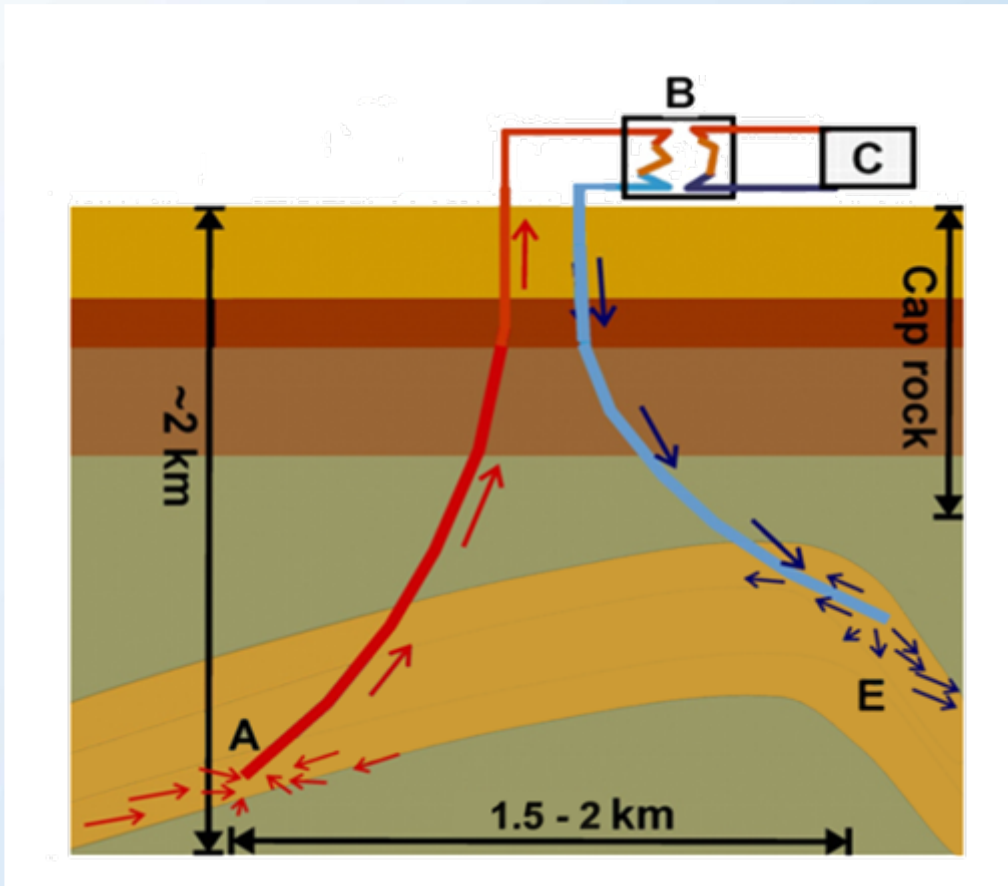
Meer (dan) warmte onder Delft

Chris den Boer – Stichting Delft Aardwarmte Project

25 April , 2012

Introductie stichting DAP

Opgericht door Mijnbouw studenten in 2007

Introductie stichting DAP

Wat doet Stichting DAP?

aims to provide the TU Delft with a sustainable heat source through a **geothermal project** on campus

promotes geothermal energy in NL by generating and disseminating **knowledge**

assists greenhouse enterprises and municipalities

organizes the DAP Geothermal **Congress** every two years

30 programma: Onderzoek, Onderwijs, Ontwikkeling

Multidisciplinair Onderzoek en onderwijs

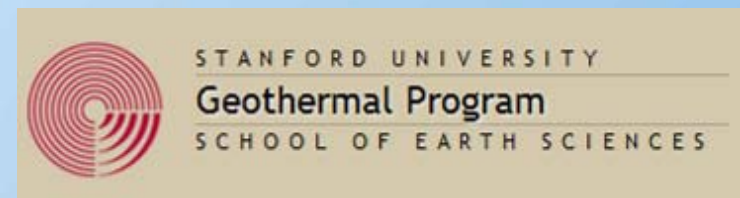
Tot nu toe:

- 12 MSc projecten
- 16 BSc projecten
- 1 PostDoc, 1 PhD
- 2 symposia georganiseerd
- Keuzevak Geothermie

In voorbereiding:

- 1 PostDoc, 1 PhD onderzoek:
reductie geologisch risico

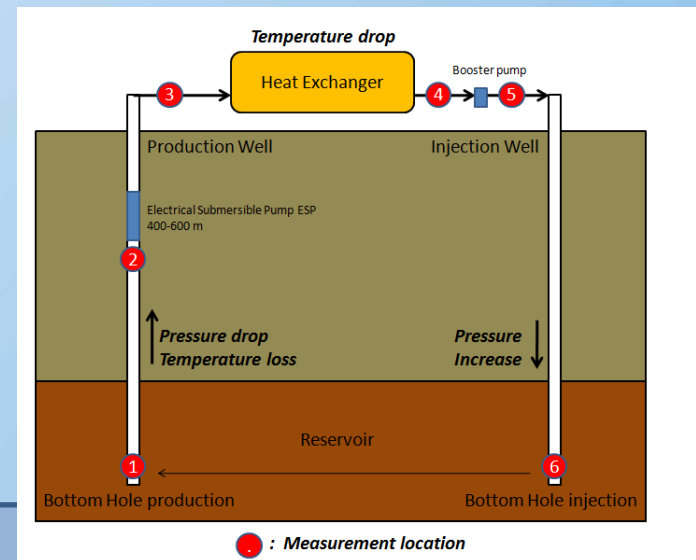
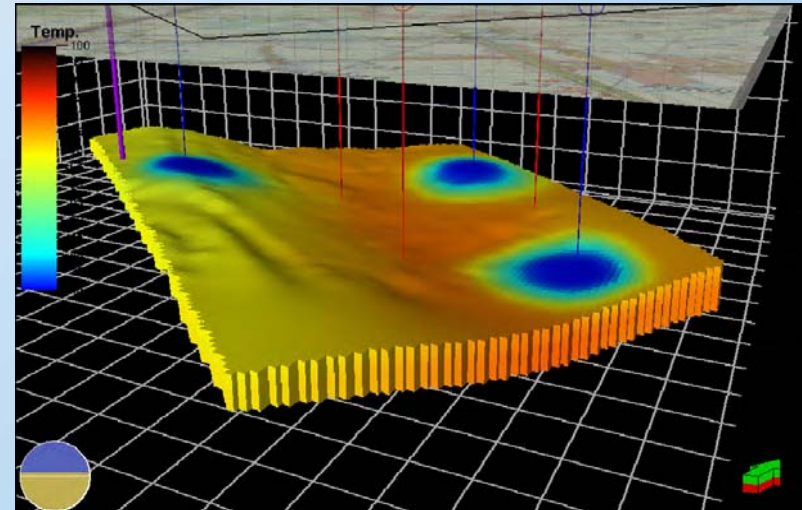

30 programma

Onderwerpen:

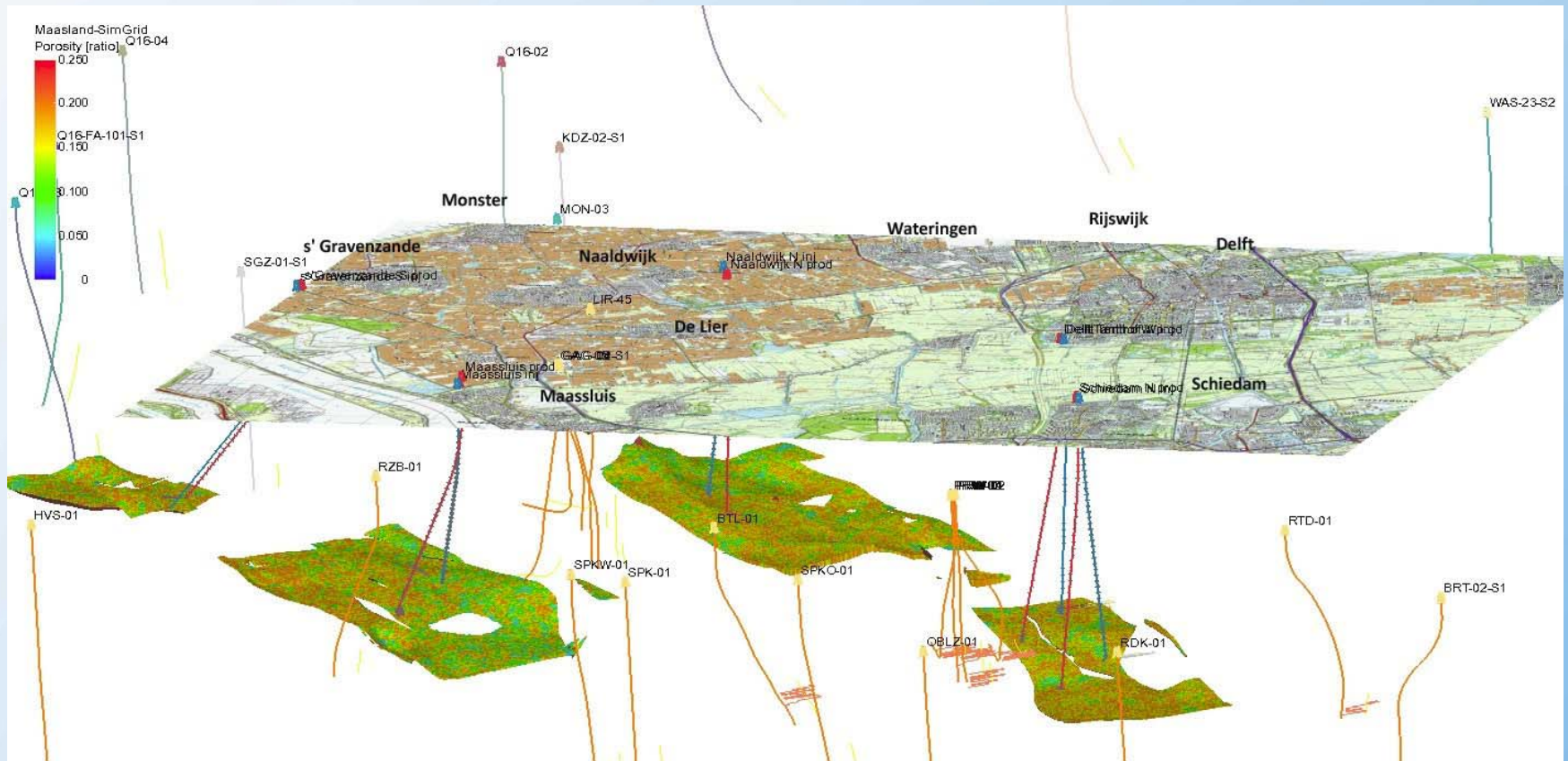
- Invloed 'buur'-doubletten
- Monitoring, optimalisatie
- Combinatie met gaswinning
- Impassing in smart thermal grids

30 programma

Voorbeeld: Onderzoek geothermie uit diepe Trias, 4km

MSc Peter Matev i.s.m. PanTerra

30 programma: Ontwikkeling

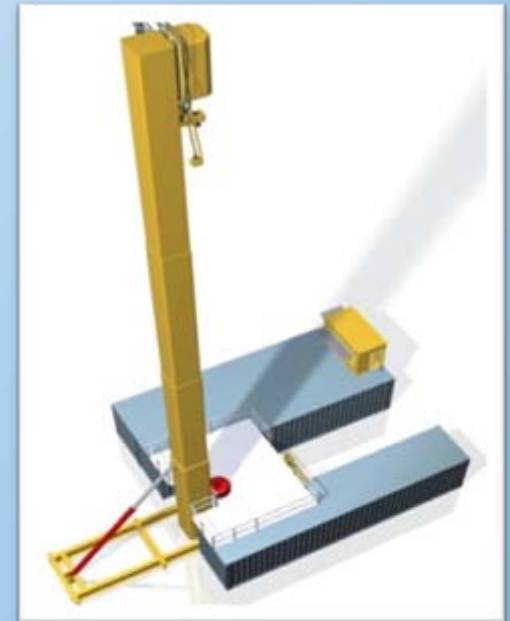

Doublet 'MVD1' op Campus TU Delft

Boren met composiet i.p.v. staal, glasvezelmonitoring

College van Bestuur heeft op 19 april een positieve beslissing genomen!

Final Investment Decision in september 2012

TU Delft

Technische Universiteit Delft

ebn
best access to dutch gas

Samenwerking met grote warmtevragers in de omgeving: twee Tuindbouwbedrijven

Data courtesy NAM

Image courtesy of
Douglas Gilding / DAP

Warmte onder Delft: Drie lopende projecten in de omgeving Delft

Ammerlaan

- Sierplanten Tuinder
- Eerste test: 120 m³/u
69 °C
- Stand-by vanwege gas en olie productie
- Tegenvallende injectiviteit

Gebr. Duijvestijn

- Tomatenteler in Pijnacker
- >120 m³/u productie
- Opgelopen naar 78 °C
- Gas 1 Nm³/m³
- Tegenvallende injectiviteit

Campus TUD

- Verwarming TU gebouwen en DuWo studentenwoningen
- Gedetailleerd ontwerp gereed
- **Positieve beslissing College van Bestuur 19 april**
- Final Investment Decision in september 2012

Meer dan warmte onder Delft: Bijvangst

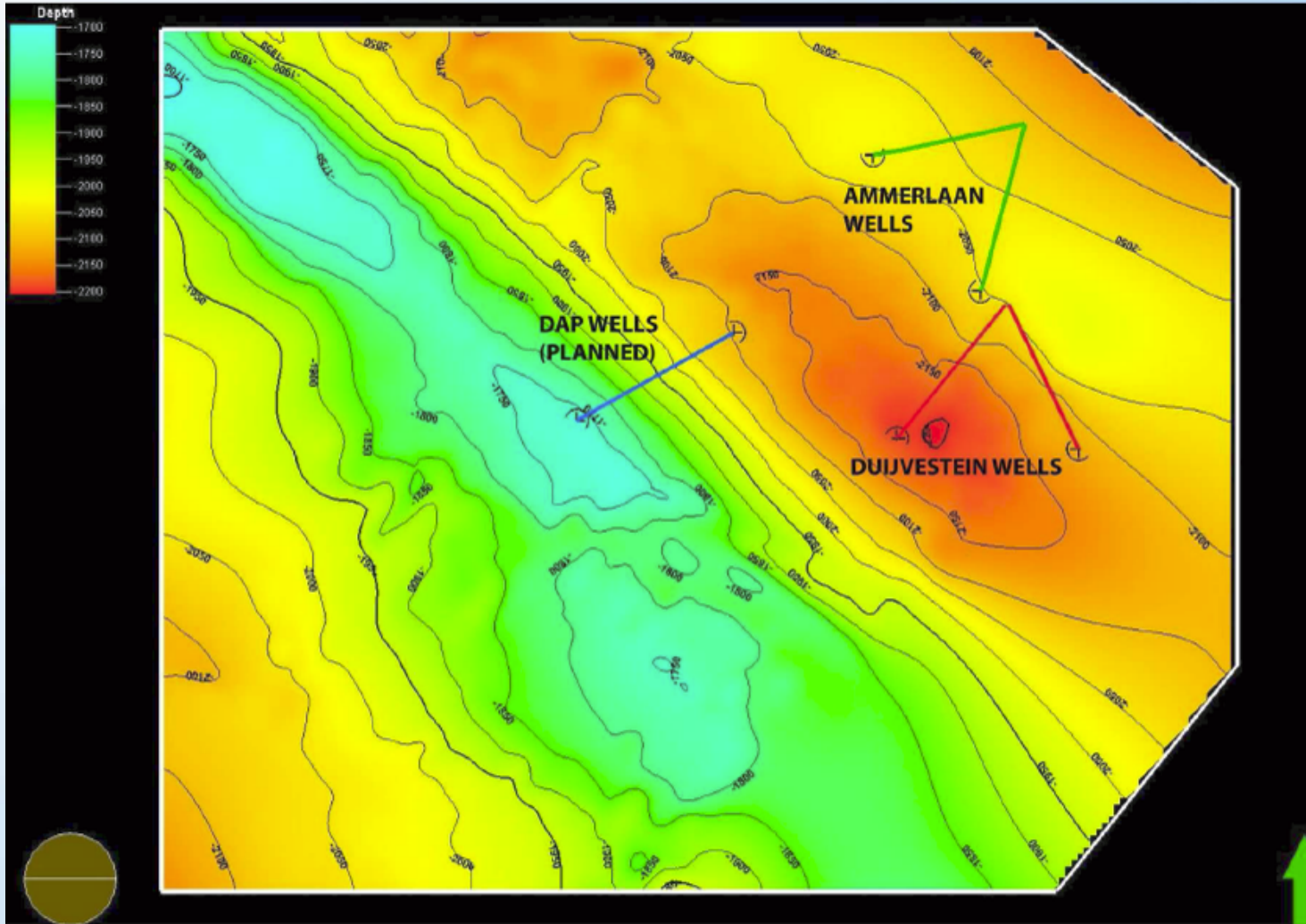
Ammerlaan, Duijvestijn, Aardwarmte Den Haag:
Gas productie: **~1 Nm³ per m³ water st.c.**

Ammerlaan:

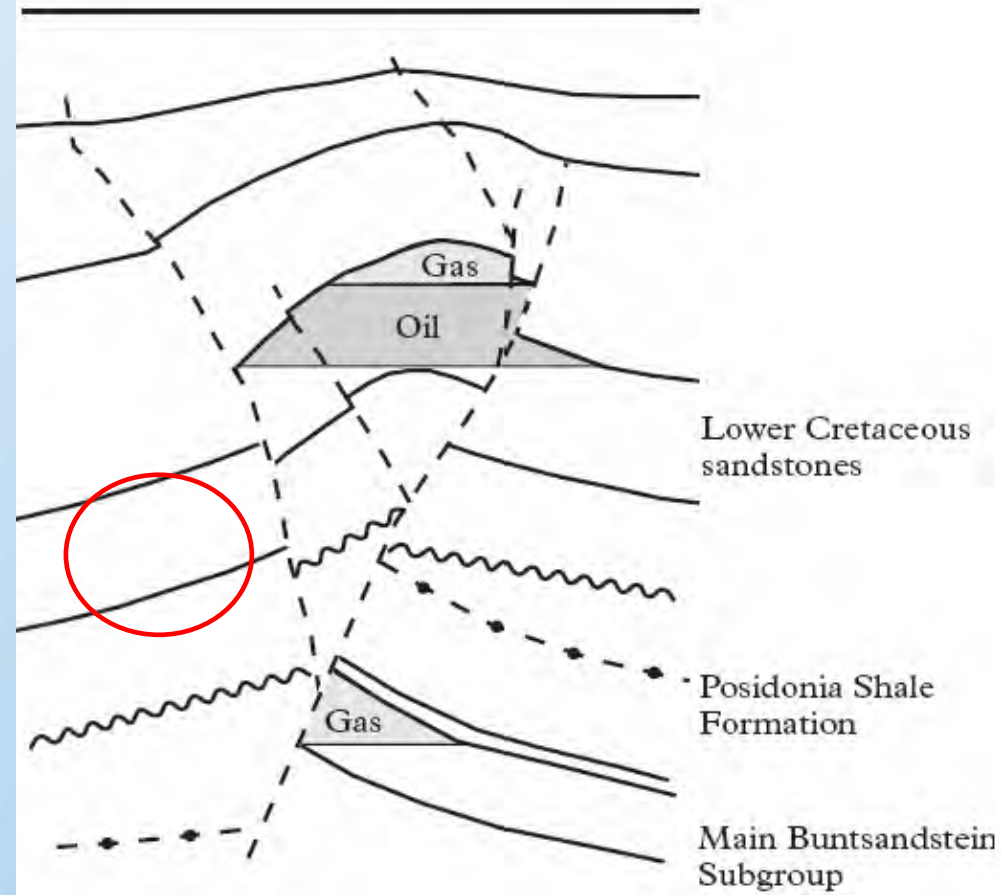
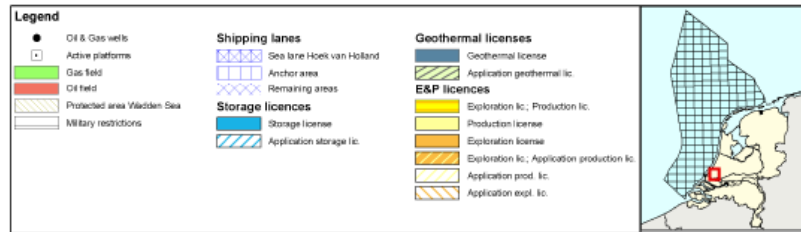
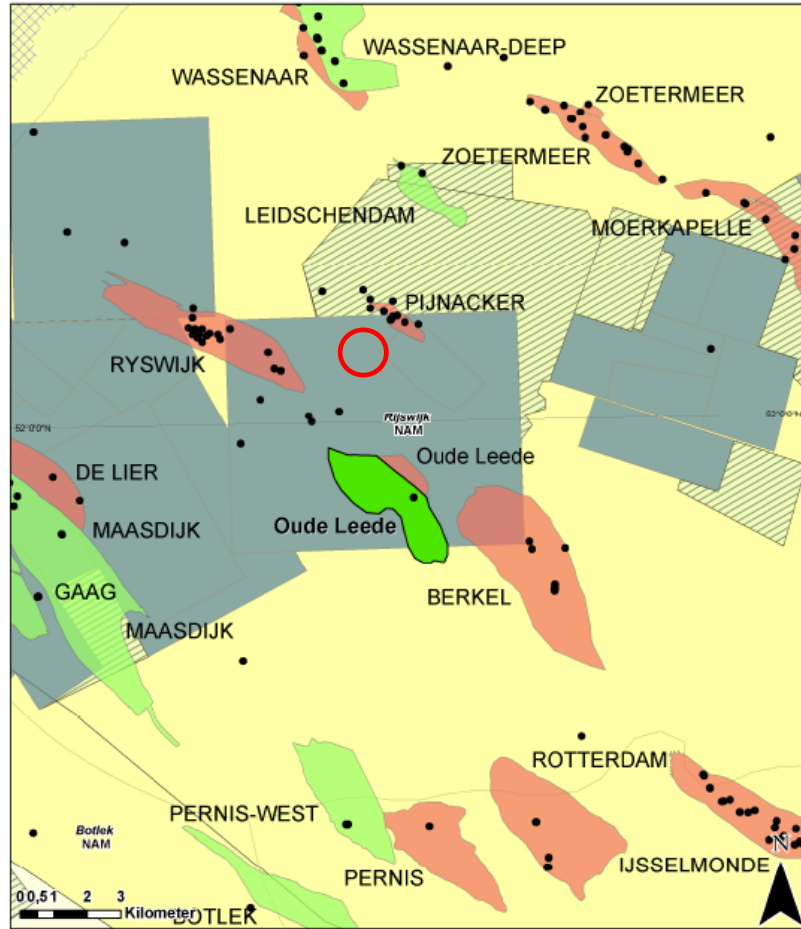
Olie productie: **~7m³ in drie weken** bij 80-100 m³/uur

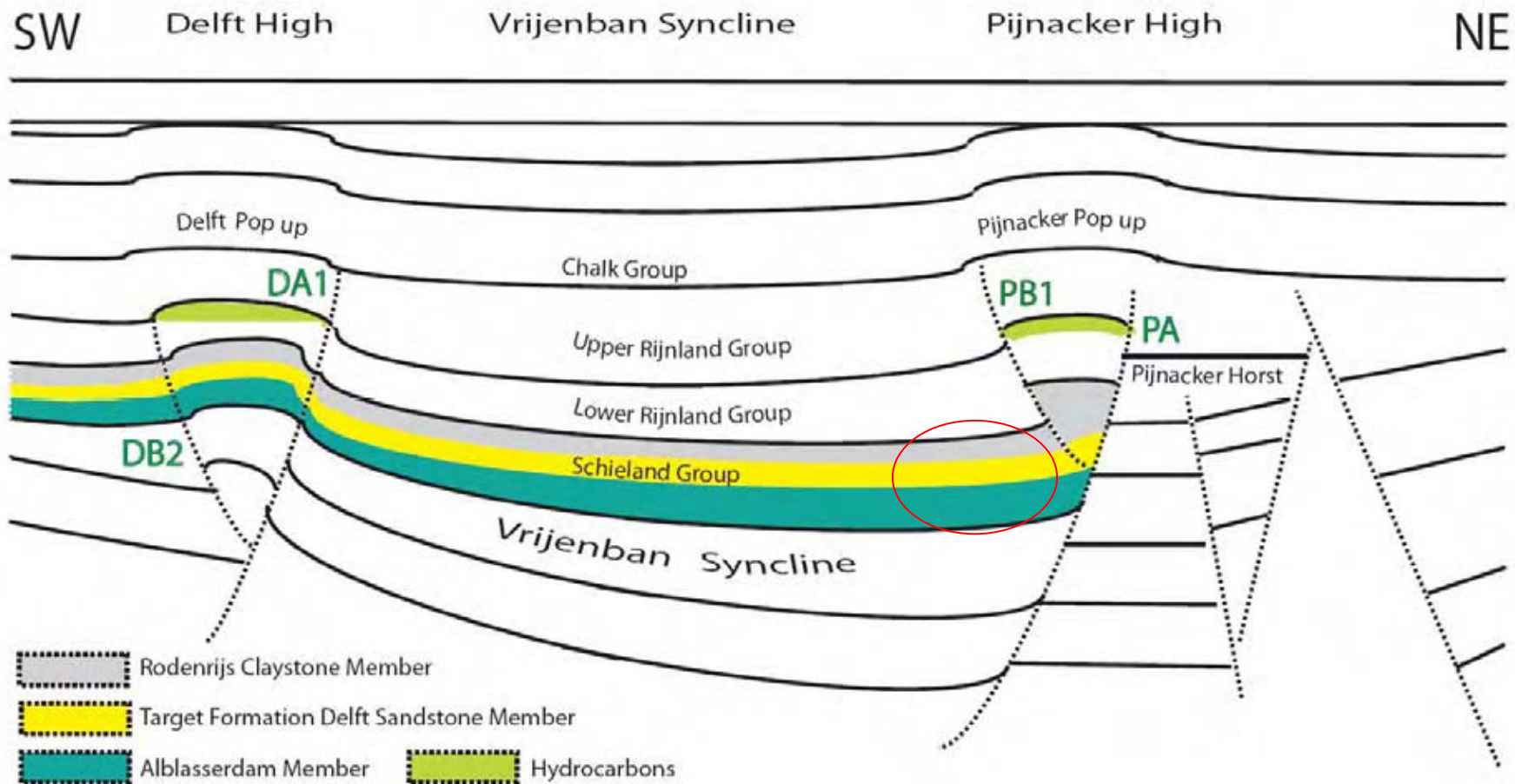
Meer dan warmte onder Delft: Bijvangst

Stranded fields - Q4 2009

Meer dan warmte onder Delft: Oorsprong bijvangst

Meer dan warmte onder Delft: Bijvangst: Gas

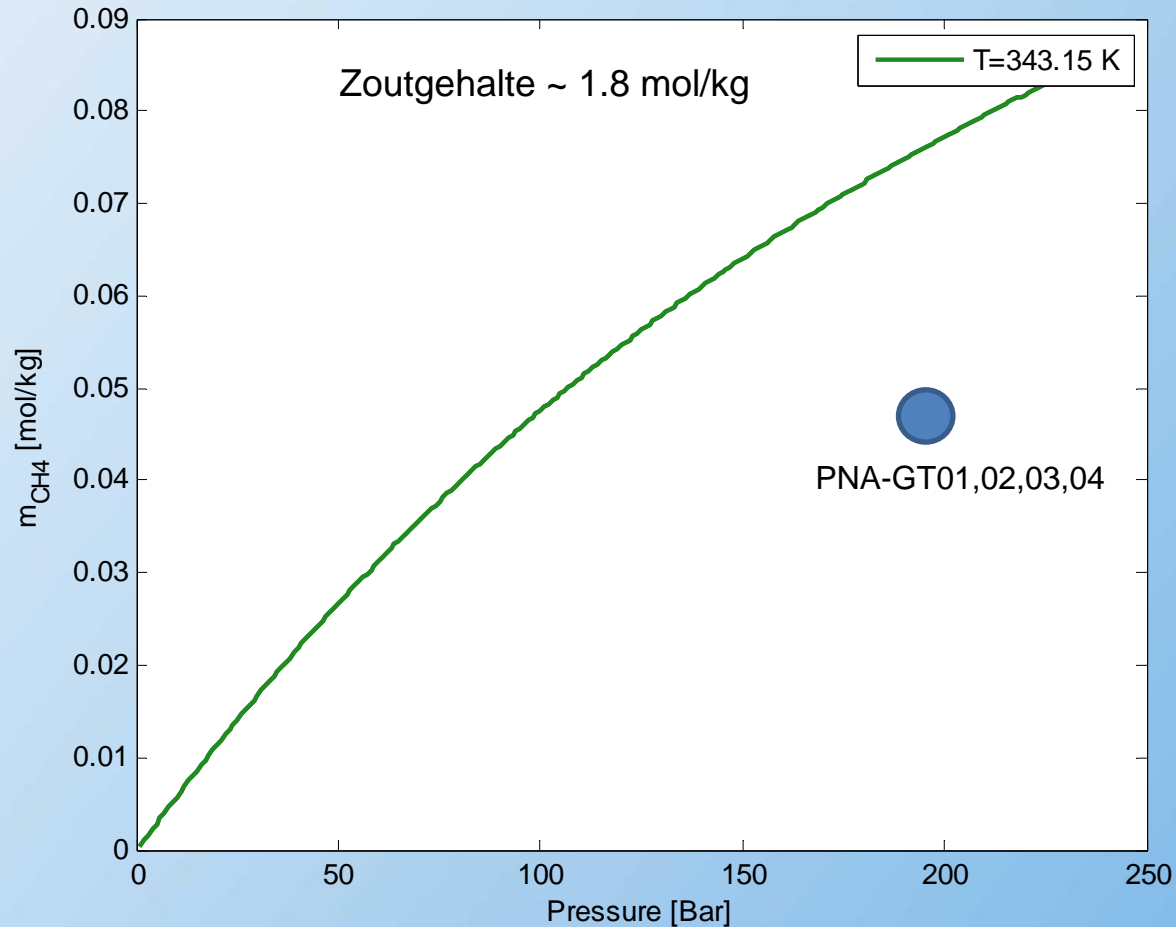
~1 Nm³ per m³

bij Ammerlaan, Duijvestijn
en Aardwarmte den Haag

>95vol% methaan

• **Opgelost in water**

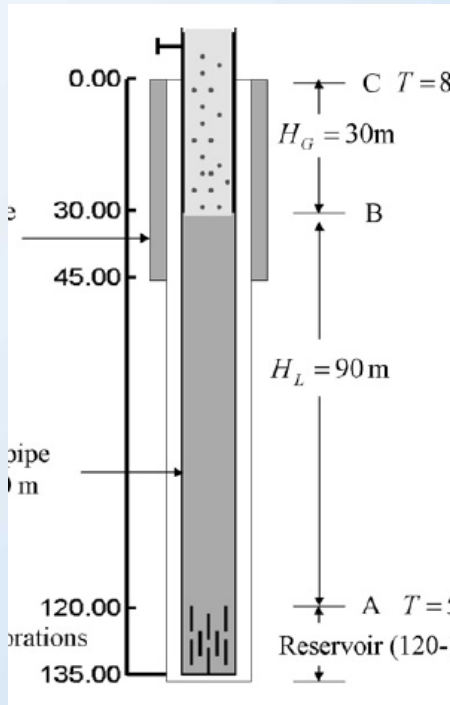
• Vrije gas vorming pas in put

Meer dan warmte onder Delft: Bijvangst: Gas

Oplossing: Gas separator en juiste pompdiepte in productieput

Vassilos et al. 2007

Meer dan warmte onder Delft: Bijvangst: Olie

Ammerlaan:
Olie productie: **~7m³ in drie weken**

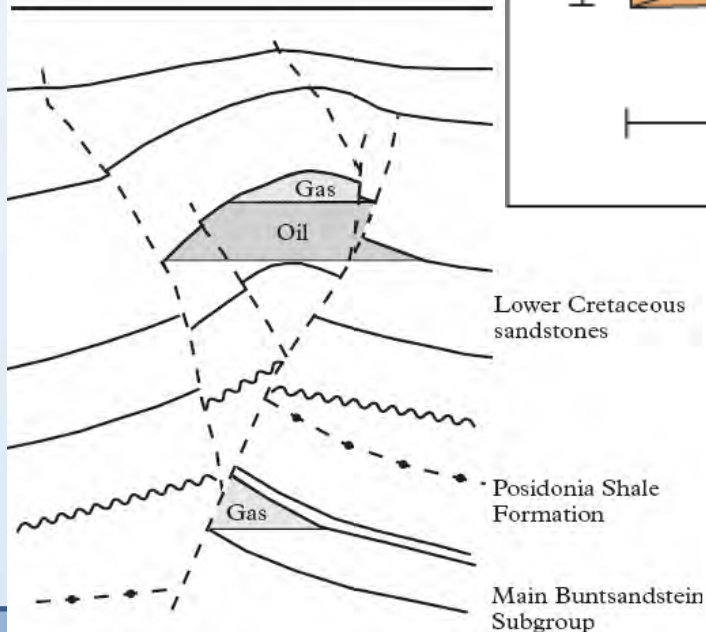
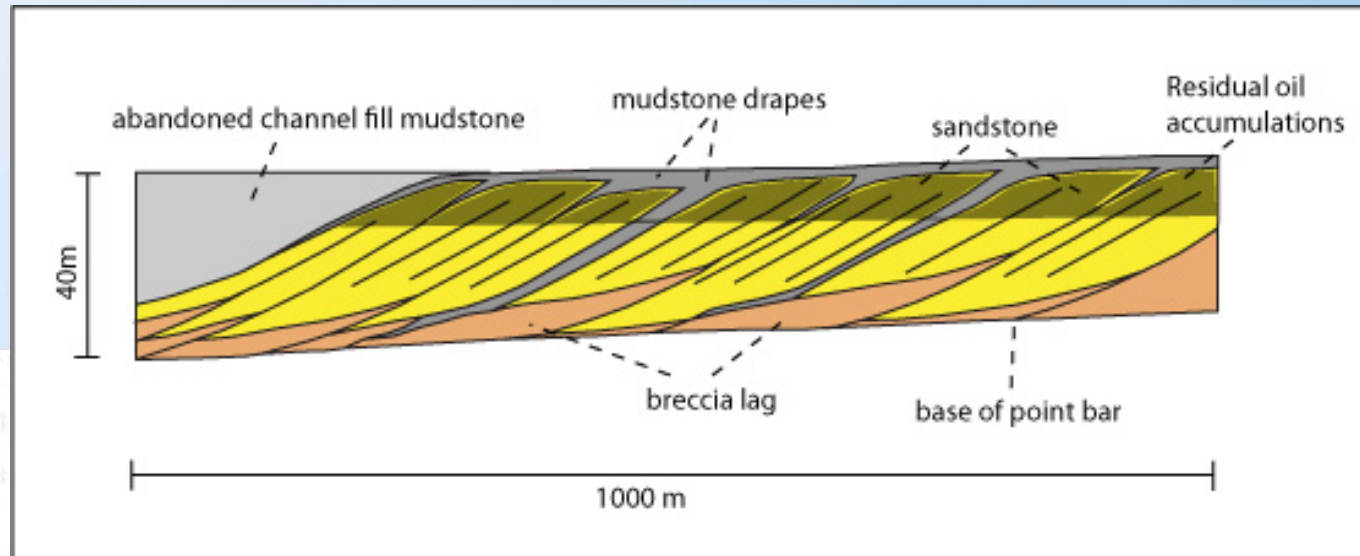

Meer dan warmte onder Delft: Bijvangst: Olie

Waarschijnlijke oorsprong:

Oorsprong nader te bepalen met analyse van isotopen

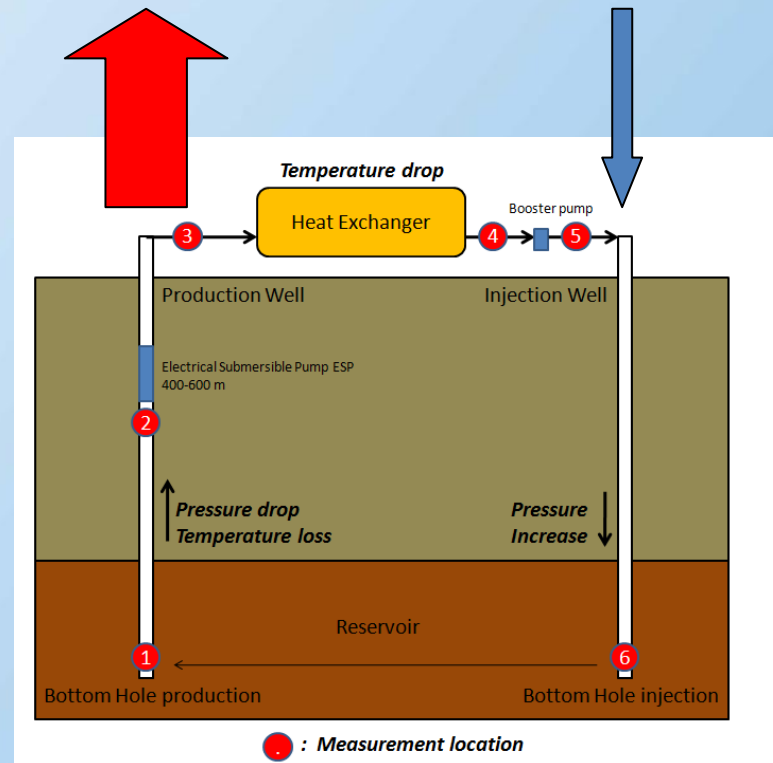
Er kan niet op maximaal vermogen geproduceerd worden

Productie: 150 m³/uur

Injectie: 80 m³/uur

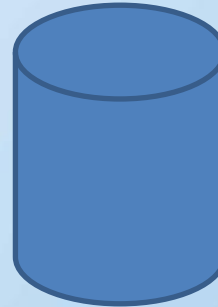
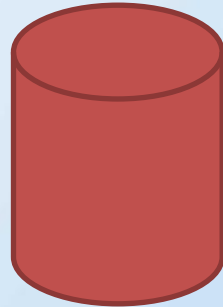
Wat is de oorzaak?

Hoe te verbeteren?

Afscheiding van gas
Filtering kleine deeltjes

Water + gas (+olie)
80 °C

Retour Water
30-40 °C

Andere eigenschappen:

- Dichtheid
- Viscositeit
- Chemie: zout, pH
- Kleine deeltjes

Druk afname op gesteente

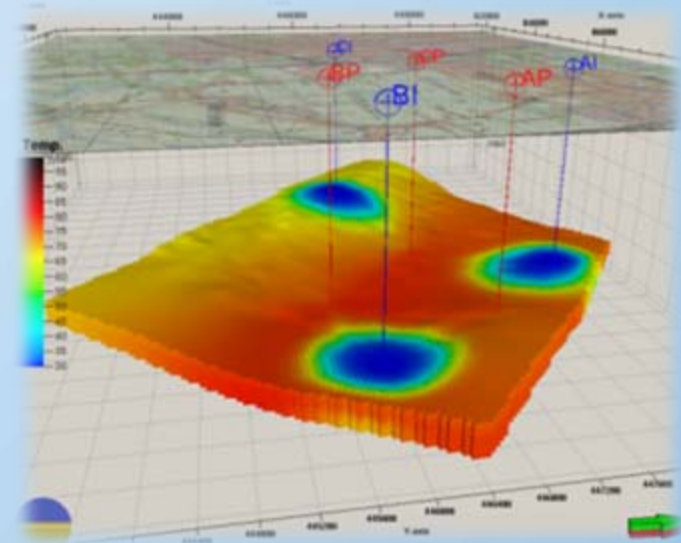
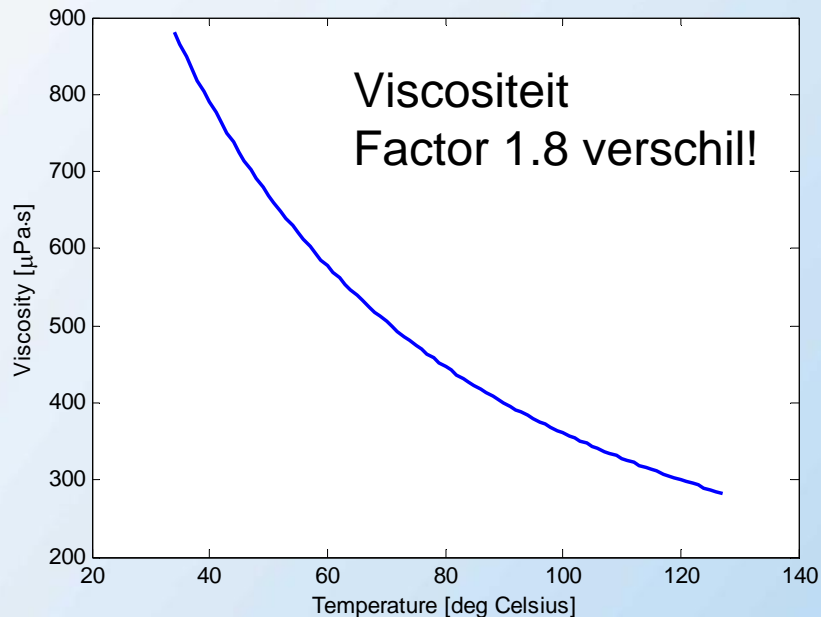
Druk toename op formatie en **afkoeling**

Meer warmte onder Delft

Geothermische Literatuur: Koud water lastiger te injecteren

Viscosity of brine at different temperatures at 200 bar and with $m_{\text{NaCl}}=1.8 \text{ mol.kg}^{-1}$

- > Benodigd drukverschil en viscositeit ~ 1:1 > Hogere druk nodig!
- > Zwaarder koud water in theorie geeft maar een paar bar extra druk

Maar.. tuinders in Pijnacker zien het tegenovergestelde....!

'Olie' Literatuur: Injectieproblemen zijn complex

Het geïnjecteerde water heeft andere eigenschappen:

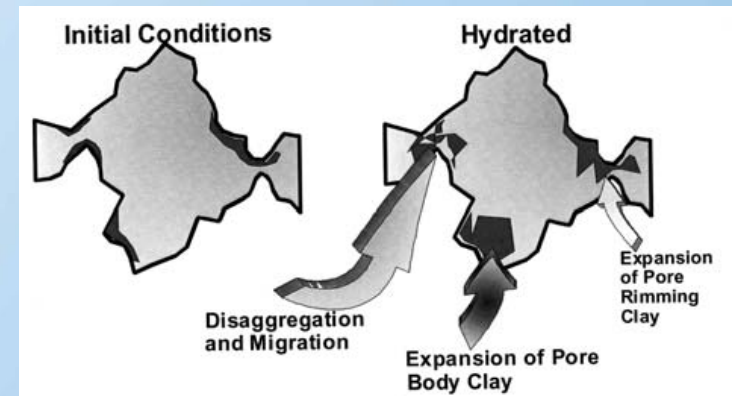
- Temperatuur:
  - Dichtheid
  - Viscositeit
- Chemie: zout, pH
- Kleine deeltjes, oliesporen

Lucht?

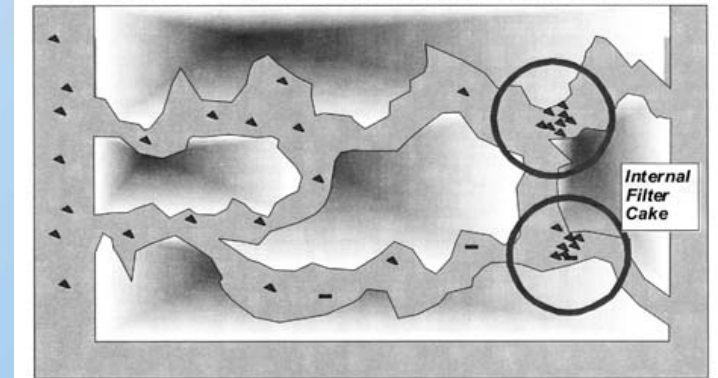
Bacteriën?

Het gesteente ondergaat druk en afkoeling:

Geomechanische effecten

Internal Filter Cake Formation - Small Solids

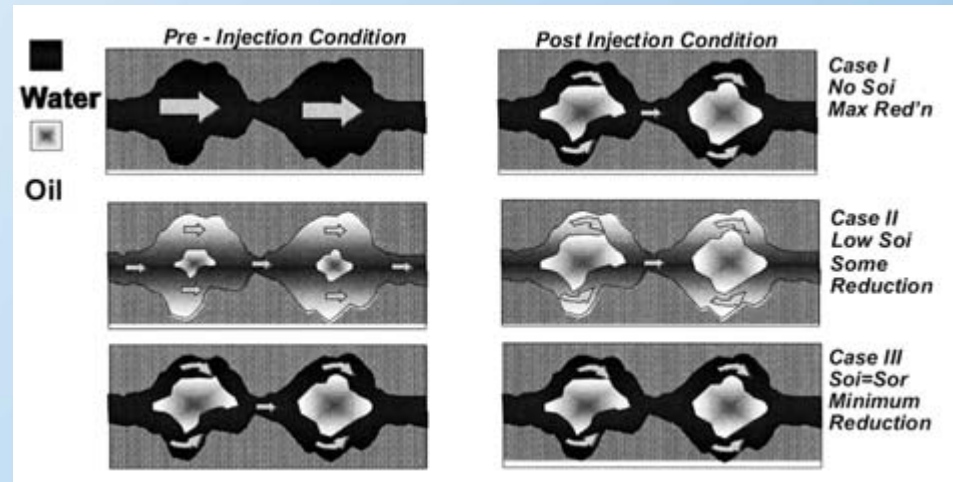

Meer warmte onder Delft

Mogelijke oplossingen:

- Schoonspoelen put
- Behandelen injectiewater
- Verhogen injectiedruk
  - Meer elektriciteitsverbruik pomp
  - Geomechanische effecten
- Lagere temperatuur
  - Thermische (haar)scheurtjes?

Bennion et al. 2001

Maar welke?

Probleem is niet nieuw: Oplossing nabij met kennis uit olie en gas wereld!

Conclusie

Komende weken/maanden:

Kennisdeling operationele olie en gas industrie en geothermie

-> schakels: DAP, Platform Geothermie, KIVI?

Komende jaren:

Optimalisatie: Onderzoek en Onderwijs

-> TU DELFT en DAP (financiering bijna rond), TNO

Kortom

“Injectie Expertise gezocht in Geothermieland!”

Dank aan subsidiënten

Founding Fathers

Technische Universiteit Delft

DSC

Dick Swart Consultancy B.V.

Subsidiaries

Ministerie van
Economische Zaken

provincie HOLLAND
ZUID

■ BASF Gruppe

best access to dutch gas

NAM Bron van energie

Schlumberger

koude- en warmteopslag

Contact details

Sustainable and innovative solutions integrated in research and education, for CO₂ neutral heating by means of geothermal energy

Stichting Delft Aardwarmte Project

p/a Mijnbouwkundige
Vereeniging

Stevin weg 1, 2628 CN Delft

Bank: 24.91.74.103

KvK: 27307367

dap@tudelft.nl

DelftAardwarmteProject.nl

Ook: Klokhuis.nl en zoeken op 'aardwarmte'!